

Fakta om källkritik

— en handledning i allmän källkritik och källkritik på internet

Källkritik är en metod som du använder för att granska den information som du får från olika källor, för att ta reda på om informationen är trovärdig och går att lita på. Du tar reda på källans egenskaper genom att ställa frågor i stil med:

- Vem står bakom källan?
- Är källan äkta?
- Är källan en förstahandskälla?
- Vilket budskap har källan?

Det är alltså viktigt att komma ihåg att varje källa har en avsändare och ett budskap. Källkritiken kan hjälpa dig att ta reda på vilka de är.

Olika typer av källor

Det är genom olika källor som du får reda på saker. En källa kan vara av olika slag:

- skriftlig
- muntlig
- materiell

De skriftliga och muntliga källorna berättar om en händelse, medan de materiella kan vara ett fysiskt bevis på att en händelse faktiskt ägt rum.

Inom källkritiken skiljer man också på förstahandskällor och andrahandskällor. En person som bevittnar en händelse kan vara exempel på en förstahandskälla. Journalisten som i efterhand intervjuar personen och sedan återberättar händelsen blir då andrahandskälla. Det här betyder inte att en förstahandskälla alltid är opartisk eller ger en korrekt bild av verkligheten.

Vem står bakom källan?

Försök att ta reda på så mycket som möjligt om upphovsman eller utgivare. Om det gäller en text ställ frågor som:

- Vem har skrivit texten?
- Vem har publicerat texten?

Det är också viktigt att undersöka om källan är äkta, det vill säga att den är det den utger sig för att vara. Om det saknas uppgifter om upphovsman kanske du ska överväga att använda en annan källa istället.

Exempel: Om det gäller en text tar du reda på vem som har skrivit den och söker uppgifter om skribenten. Skriv in namn eller e-postadress i Google och se vilka träffar du får. Om du vill veta om skribenten har skrivit böcker i ämnet, kan du söka i bibliotekskataloger som till exempel:

- www.biblioteket.se
- libris.kb.se

Vilket budskap har källan?

När du har tagit reda på vem som står bakom källan är nästa steg att ta reda på vilket budskap källan försöker förmedla. Här gäller det att granska själva innehållet för att få veta om det rör sig om fakta, åsikter, reklam eller underhållning. Ställ frågor som:

- Finns något syfte med publiceringen?
- Är informationen trovärdig?
- Stämmer det med vad du redan vet?
- Hittar du något budskap?
- Finns dolda budskap?
- Går fakta att kontrollera?
- Saknas uppgifter?

Jämför gärna med vad andra källor säger i ämnet, men kom ihåg att källor kan vara beroende av varandra. De kan ha hämtat sin information från samma förstahandskälla.

Hur ser källan ut?

Utseendet kan också ha en betydelse, det vill säga hur informationen presenteras. Ibland är det lätt att få en överblick över innehållet, medan andra källor är svårlästa och svårnavigerade. En slarvigt skriven text som är full av fel kan tyda på att avsändaren inte har tagit sig tid att kontrollera vare sig stavning eller att innehållet är korrekt. Kontrollera gärna om det finns källhänvisningar som styrker fakta.

Går källan att använda?

Det finns egentligen inga oanvändbara källor, utan det är dina egna behov och syften som styr vilka källor som du kan använda.

Exempel 1. Många källor har som enda syfte att försöka sälja något. Ibland ser du direkt att det är en kommersiell webbplats, ibland är reklamen mer dold. Det betyder inte att sådant material måste undvikas, men kom ihåg att främsta syftet är att sälja en produkt

Exempel 2: Det är inte heller fel att använda vinklade eller tendensiösa källor, speciellt inte när du vill få en fråga belyst ur flera perspektiv. Du vill kanske ta reda på vad olika politiska partier tycker i en viss fråga och då besöker du deras webbplatser och tar reda på det.

Exempel 3. Olika källor har olika målgrupper, allt är inte intressant för alla. Är du tonåring vill du kanske inte läsa en text som riktar sig till en pensionär. Är du patient vill du kanske inte få information som bara kan förstås av läkare.

Exempel 4: Om du vill ha senaste nytt inom ett område, till exempel börskurser eller matpriser, vill du inte läsa föråldrad information. Men ska du studera historia kan du ha nytta av både nytt och gammalt material. Ibland är en gammal källa användbar just för att ta reda på hur människor tänkte under den tid då källan kom till.

Kontrollera dessa uppgifter noggrant oavsett om det gäller tryckta texter, webbsidor, bilder, inspelade uttalanden eller intervjuer. Var alltid källkritisk!